

СТАЛИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано зміст понять «рекреація», «туризм», «екологічний туризм», «сталий туризм», «м'який туризм». Розглянуто перспективи та шляхи розвитку сталого екологічного туризму на територіях заповідних об'єктів Миколаївської області.

Ключові слова: *сталий туризм, екологічний туризм, рекреація, туризм, заповідні об'єкти.*

В статье проанализированы понятия «рекреация», «туризм», «экологический туризм», «устойчивый туризм», «мягкий туризм». Рассмотрены перспективы и пути развития устойчивого экологического туризма на территориях заповедных объектов Николаевской области.

Ключевые слова: *устойчивый туризм, экологический туризм, рекреация, туризм, заповедные объекты.*

The article analyze content of the terms «recreation», «tourism», «Ecological Tourism», «sustainable tourism», «soft tourism». Perspectives and prospects of sustainable ecotourism in areas protected sites of Mykolaiv region.

Key words: *sustainable tourism, Ecological Tourism, recreation, tourism, nature-reserved objects.*

Необхідність розвитку екологічно орієнтованого і безпечної для природи і місцевих співтовариств туризму, як одного з найважливіших принципів сталого розвитку в цілому, одержала підтвердження на міжнародному рівні. Основна ідея багатьох міжнародних документів полягає в тому, що розвиток туризму повинен бути заснований на принципах сталості – туризм повинен бути екологічно орієнтованим у довгостроковій перспективі, економічно життєздатним, а також відповідати етичним і соціальним інтересам місцевих співтовариств.

Слід наголосити, що в Україні основи теорії, наукові принципи і методи сталого туризму ще формуються. Можливо, саме цим пояснюється недостатня розробленість економічних, екологічних і управлінських аспектів туризму. У зв'язку з цим достатньо слабо розроблені і більшість прикладних питань організацій й інформації у сфері туризму. Сьогодні, коли в українському туризмі домінує конкурентне середовище, потрібні наукові праці, які б слугували прийняттю рішень, тобто допомагали здійснювати стійке управління в цій складній сфері діяльності.

Для розробки даного наукового напряму актуальним є питання узгодження та порівняння

прийнятих за основу визначень, понять, термінів в галузі, що розглядається. Саме тому основною метою даної статті є грунтovий аналіз термінів та понять, пов'язаних з екологічним туризмом та розгляд можливостей розвитку сталого екологічного туризму на території Миколаївської області.

Для досягнення цієї мети необхідним є, перш за все, розкрити значення та зв'язок двох груп понять: по-перше, «подорож», «рекреація» та «туризм», а по-друге, «м'який туризм», «екологічний туризм» та «сталий туризм». Окремим завданням даної роботи є огляд об'єктів природно-заповідного фонду Миколаївської області з позицій перспектив розвитку сталого екологічного туризму в їх умовах.

Визначення основних понять «подорож», «рекреація» та «туризм» виявляється дуже складним. Це виявляється тому, що не існує єдиного міжнародного термінологічного стандарту з даної тематики. У різних країнах панує істотно різне офіційне розуміння понять і термінів, зв'язаних з рекреацією і сферою дозвілля.

Існуючі визначення туризму представляють його або у виді подорожі, або у виді руху населення, не зв'язаного зі зміною місця проживання і роботи. І хоча деякі автори проводять грань між

туризмом і подорожами, більшість авторів цього не робить.

Наприклад, В. Квартальнов вважає, що подорожі і туризм – два нерозривно зв'язаних поняття, що характеризують визначений образ життєдіяльності людини. Це відпочинок, активна розвага, спорт, пізнання навколошнього світу, торгівля, лікування і безліч інших видів діяльності. [4].

М. Папірян у своїй книзі «Международные экономические отношения: маркетинг в туризме» наголошує на тому, що дати коротке і при цьому повне визначення поняття «туризм», через різноманіття виконуваних ним функцій і великого числа форм прояву, досить складно. За визначенням, прийнятим ООН у 1954 році, туризм – це активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, зв'язаний з пересуванням за межі постійного місця проживання [7]. У матеріалах Всесвітньої конференції з туризму, проведеної ВТО в 1981 році в Мадриді, дане наступне визначення: туризм – один з видів активного відпочинку, що представляє собою подорожі та з метою пізнання тих чи інших районів, нових країн, які сполучаються в ряді країн з елементами спорту. У 1993 році Статистична комісія ООН прийняла більш широке визначення: туризм – це діяльність людини, що подорожує і здійснює перебування в місцях, які знаходяться за межами їхнього звичайного середовища, протягом періоду, що не перевищує одного року, з метою відпочинку, діловими й іншими цілями.

Що стосується поняття «рекреація», то в науковій літературі термін рекреація з'явився в США наприкінці 90-х років ХІ століття. Рекреація в перекладі з латині означає відновлення, відпочинок. Саме ця точка зору існувала у вітчизняній (в основному, у радянській) літературі. У сучасній літературі, виданій в останні роки, спостерігається перехід до нового бачення рекреації.

Зокрема, В.А. Квартальнов наводить наступне визначення даного поняття [4].

Рекреація – це розширене відтворення фізичних, інтелектуальних і емоційних сил людини.

У свою чергу, І.В. Смаль і В.В. Смаль у своїй роботі «Рекреація, туризм і дозвілля» відзначають, що рекреацію можна сприймати і як заплановану бездіяльність, що здійснюється за бажанням. У глибшому змісті вона розглядається у зв'язку з емоційним досвідом і натхненням, що з'являється як наслідок рекреаційної дії [12].

Центр досліджень політики національного туризму США тлумачить ці три терміни – «подорож», «туризм» і «рекреація» – таким чином:

- Подорож – дія, зв'язана з переміщенням людей з місця свого постійного проживання в іншу країну чи місцевість у межах своєї країни, крім будь-яких форм заробітку.

- Туризм – синонім терміна «подорож».

- Рекреація – діяльність людей, що займаються творенням і персональним використанням вільного часу. Рекреація може включати пасивну й активну

участь в індивідуальних чи групових спортивних заходах, в інтелектуальному удосконалюванні, розвагах тощо [6].

Стосовно другого кола понять зазначимо наступне. Найбільш ранньою концепцією екологічно безпечного туризму є німецька концепція «м'якого туризму» (Sanfter Tourismus). Концепція одержала визначене поширення в сфері туристичного бізнесу в середині ХХ в.

У пріоритети «м'якого» туризму входить не тільки успішний бізнес, але й дбайливе ставлення до природи, самобутній культурі і традиціям місцевого населення, а також, за концепцією, центральною ідеєю «м'якого» туризму є гуманізація традиційного туризму.

Істотне доповнення до концепції «м'якого» туризму зробив Дітер Крамер. На його думку, гуманізація туризму, реформування і перетворення «жорсткого» туризму в «м'який» більш продуктивні не на індивідуальному рівні, тобто не через зміну індивідуального поводження туристів чи конкретних політиків і керівників туристичного бізнесу, а через цілеспрямований вплив громадських організацій на політику великих турфірм [13].

У багатьох джерелах наводиться визначення, дане Суспільством екотуризму (США): «екотуризм – це подорожі в місця з відносно недоторканою природою з метою, не порушуючи цілісності екосистем, одержати уявлення про природні і культурно-етнографічні особливості даної території, що створює такі економічні умови, коли охорона природи стає вигідною місцевому населенню» [13].

Проблема визначення поняття «екотуризм» хвилює багатьох спеціалістів. Так, у ході підготовки до однієї міжнародної конференції з проблем туризму було запропоновано відразу 10 визначень, от деякі з них:

- Будь-яка форма туризму, що ґрунтуються на природній екологічній привабливості країни.

- Туризм, що включає одержання досвіду й інформації про охорону навколошнього середовища, всі елементи ґрунтуються на екологічно стійких принципах.

- Подорожі в унікальні куточки природи зі специфічними цілями вивчення рідкісних рослин, тварин, особливих типів екосистем [12].

І. Петрасов у роботі «Концепция устойчивого развития применительно к мировому туризму» описав відмінності традиційного туризму від екотуризму [9]:

- перевага природних об'єктів туризму;
- стійке природокористування;
- менша ресурсо- і енергоємність;
- особиста участь у соціально-економічному розвитку територій;
- екологічна освіта туристів.

Бабкін А.В. у книзі «Специальные виды туризма» узагальнив ознаки і визначення екологічного туризму і виділив три основних компоненти екотуризму [1]:

- 1) «пізнання природи»;
- 2) «збереження екосистем»;
- 3) «погляд до інтересів місцевих жителів».

Згідно з ВТО, стійкий туризм – це «такий напрям розвитку туризму, що дозволяє задовольнити потреби туристів зараз, з огляду на інтереси приймаючого регіону, дозволяє зберегти цю можливість у майбутньому. При цьому передбачається керування всіма ресурсами таким чином, щоб економічні, соціальні та естетичні потреби задовольнялися з підтримкою культурної та екологічної цілісності, без нанесення шкоди біологічній розмаїтості і системам життезабезпечення».

І. Петрасов у книзі «Економіко-географические предпосылки устойчивого развития туризма в странах мира» згадує про те, що 1 жовтня 1999 р. на Генеральній асамблей ВТО в Сантьяго (Чилі) був прийнятий Глобальний етичний кодекс туризму, основні положення якого розкривали суть концепції сталого розвитку в туризмі [9].

Шведським агентством по захисту навколошнього середовища (Environmental Protection Agency – SEPA) були розроблені 10 принципів сталого туризму але, очевидно, що зараз, по своїй суті, більшість видів

туризму не відповідає критеріям сталого розвитку, і необхідний перехід на нові принципи [6].

Існують фактори, що стимулюють туристичну промисловість розвиватися відповідно до концепції сталого розвитку. Цими факторами є [4]:

- зростаючий регулятивний тиск;
- зростаюча поінформованість про зниження собівартості при доцільному споживанні ресурсів;
- організації, які надають туристичні послуги, усвідомлюють, що екологічна якість є необхідним показником конкурентоспроможності;
- компетентність уряду та організацій у тому, що розвиток туризму впливає на навколошнє середовище;
- зростаюча поінформованість громадськості про можливості впливу на туристичну політику.

Треба зазначити також те, що сталий розвиток туризму в остаточному підсумку може призводити до сталого розвитку всієї території, при цьому здійснюючи охорону природи, охорону культури, соціальний і економічний розвиток (рис. 1).

Рис. 1. Зв’язок сталого туризму та сталого розвитку

Проаналізувавши основні напрями розвитку екологічного туризму у світі, а також, беручи до уваги основні положення концепції «сталого розвитку», можемо зробити висновок, що екотуризм – це туристська діяльність, метою якої є пізнання особливостей мало змінених природних і традиційних культурних ландшафтів за умови збереження ландшафтного різноманіття. В Україні екологічний туризм перебуває на початковій стадії розвитку. Екотуристичні мандрівки організовуються переважно на самодіяльному рівні, комерційна діяльність у цьому напрямі лише зароджується. Однак уже помітне виділення двох шляхів розвитку екологічного

туризму – «американського» та «європейського». Перший формується у вигляді організації спортивно-туристських подорожей в екстремальних природних умовах, другий – у формі організованого відпочинку у сільській місцевості із залученням до традиційної місцевої культури (в Україні цей вид туризму називають сільським зеленим або агротуризмом) [2].

Миколаївщина володіє високим рекреаційно-туристичним потенціалом, перспективним напрямом його розвитку є екологічний туризм. Привабливими для цього є регіональні ландшафтні парки – «Кінбурнська коса», «Гранітно-степове Побужжя», «Тилігульський», «Приінгульський» тощо.

На територіях природного заповідного фонду найбільш цікавими видами рекреаційно-туристичної діяльності є такі:

- подорожі туристичними маршрутами та еколо-гічними стежками;
- організація пляжно-купального відпочинку;
- створення та забезпечення функціонування візит-центрів і музеїв природи;
- організація спостережень за птахами;
- аматорська та професійна фото-, відеозйомка [10].

Адже різноманіття ландшафтів нашого краю задовольнить цікавість найбільш присіплівих шанувальників природи: Гранітно-степове Побужжя – для любителів скель, альпінізму, екстремального спорту; Ольвійська хора – для тих, хто надає перевагу піщаним пагорбам та красі лиману... А Єланецький степ завжди дивує нас незалежно від пори року. Немає більш унікальних місцін, ніж наше Обхідне поле чи дивовижність Кінбурнської коси.

Не будемо забувати, що наша область є транзитною для сконцентрованого потоку туристів, які йдуть з Києва або Європи до Криму. Наша територія в даному випадку дає нагоду зацікавити мандрівників, створити позитивну емоцію, яка по праву буде конкурувати з тими враженнями, які вони отримали б, побувши біля моря в Криму. Завдяки унікальній природі Миколаївщини ми могли б запропонувати як українським, так і іноземним туристам не тільки відпочинок, але й оздоровлення. Область отримала у спадок інфраструктуру, яку було збудовано в коблевсько-рибаківській зоні у 80-х роках минулого століття. Будувалася вона з метою широкого використання корисних копалин лиманів, насамперед Тилігульського і Бейкушської затоки Бережанського лиману. Створити курорти не вдалося, але інфраструктура залишилася. У наш час є можливість відродити лікування в санаторіях – цю привабливу галузь, яка має великий попит на теренах усього світу. Є багато людей, які бажають вклсти в туристичну справу великі кошти. Хотілося б, щоб це були інвестори не лише українські, а цими пропозиціями зацікавляться й іноземні кампанії [11].

Про природну привабливість та живописну красу нашого регіону можна розповідати нескінченно. Вочевидь, це вкрай необхідно робити. Однак ми усвідомлюємо і те, що ці природні чудеса потребують не тільки того, щоб ними милувались та пишались, їм потрібні господарська турбота та належний нагляд, а головне – бережливе ставлення і небайдужість людей.

Основним лімітующим фактором розвитку туризму на територіях ПЗФ є пріоритетні природоохоронна, ресурсозберігальна та відновлювальна функції. Основними положеннями такої діяльності мають бути:

1. Обмеження вільного доступу до природних ядер, де сконцентровані рідкісні, зникаючі, реліктові, ендемічні види, особливо в період їх цвітіння та гніздування птахів.

2. Масові туристсько-спортивні заходи проводити після попереднього узгодження термінів та місця їх проведення з дирекціями об'єктів ПЗФ.

3. Здійснювати діяльність без перевищення рекреаційної єдності угідь.

4. Організовувати збір та вивезення сміття з території.

Стійкий розвиток туризму може призвести до швидкої деградації природних комплексів, як наслідок, втрати привабливості для туристів. Тому рекреаційно-туристична діяльність повинна плануватися відповідно до природоохоронного законодавства України.

На Миколаївщині екологічний туризм стає супутником і невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх у загальний процес, а завдяки своєму максимально доступному просвітницькому та освітньому потенціалу є чи не єдиним регулятивним та формуючим поведінку важелем управління урбанізаційними процесами, раціонального природокористування та охорони природи. Він дозволяє пом'якшити удари, що задає природі безумне ставлення до неї людини, зберігає кутики незайманої природи і сприяє розмноженню природних цінностей не тільки за допомогою екологічної просвіти, але і за рахунок коштів, що спрямовуються з прибутків від екологічного туризму на вирішення цих завдань.

Туристи отримують від такого спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування.

Зрозуміло, що потрібні серйозні нові регіональні та державні довгострокові програми захисту та розвитку природного довкілля, створення, з обов'язковим зачлененням експертів-екологів та природоохоронців, туристської інфраструктури, визначення новітніх туристичних маршрутів на мапі українського та європейського «екологічного» туризму.

Мальовничі місця, гарні можливості для створення необхідної інфраструктури дають підстави сподіватися, що у недалекому майбутньому Миколаївщина буде приймати великі потоки туристів. Ця місцевість не тільки чарівний об'єкт природи. У неї дуже потужна і цікава історія, яку необхідно добре вивчити; узагальнити, щоб розробити екскурсійну програму. Для цього потрібна велика кількість фахівців, які б створили тут цікавий туристичний продукт.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабкин А.В. Специальные виды туризма. Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
2. Войтенко В.Л. На три держави півень тут співав. – Тернопіль: Видавничий дім «Стефанів», 2007. – 188 с.
3. Збережемо перлуну Побужжя / Прибузький вісник. – 2008. – 7 червня. – С. 1.

4. Квартальнов В.А. Туризм. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 320 с.
5. Національна доповідь про стан навколошнього середовища в Миколаївській області в 2007 році. – Миколаїв: «Шамрай», 2008. – 172 с.
6. Новиков В. С. Характерные черты туризма XXI века – устойчивое и инновационное развитие [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.intacadem.ru/content/view/272/261/1/1/>.
7. Папирян Г.А. Международные экономические отношения. Экономика туризма. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
8. Перспектива за туризмом // Прибузький вісник. – 2008. – 15 липня. – С. 2.
9. Петрасов И. Экономико-географические предпосылки развития туризма в странах мира, 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://georpub.narod.ru/student/petrasov/3/main.htm>.
10. Підготовка фахівців у сфері екологізації туристичної діяльності // Екологічний вісник. – 2003. – С. 14.
11. Сім природних чудес Миколаївщини. – Миколаїв: 111 «Кольоровий світ», 2009. – С. 30.
12. http://www.knukim.edu.ua/conferences_2004_proceedings_smal.htm.
13. <http://traveller.com.ua/in/ecoturizm.htm>.

Рецензенти: Патрушева Л.І., к.геогр.н., в.о. доцента;
Антипова Л.К., к.с.-г.н., доцент

© Лебідь С.Г., Сербурова Н.А., 2010

Стаття надійшла до редколегії 24.02.2010 р.